

Dødsstraff i de mørke århundrer

Audun Kjus
Død som straff i middelalderen
 146 s, ill. Oslo: Unipub, 2011. Pris NOK 239
 ISBN 978-82-7477-496-4

Forfatteren forsøker å skildre hvordan dødsstraffen ble innført i Norge i høymiddelalderen. Han viser hvordan straffen i viking-samfunnet opprinnelig var enhver fri manns rett og plikt, men at kongemakten med innføringen av kristendommen i økende grad overtok denne rettigheten på bekostning av det enkelte menneske.

Kjus leder oss den kronglete veien fra de gamle landskapslovene frem til Magnus Lagabøte, og underveis gir han eksempler på hvordan jusen forandret seg gradvis fra enkeltmenneskets hevn til samfunnets straff. Hans tese ser ut til å være at denne forandringen skjedde som et ledd i statens forsøk på å sentralisere makten til kongen. Et eksempel han bruker, er straffen «fredløs», som i utgangspunktet bare betød at hvem som helst utstraffet kunne drepe vedkommende. Etter hvert som kongen fikk lendmenn, sysselmenn og årsmenn plassert rundt i landet, ble det disse funksjonærenes plikt aktivt å oppspore og henrette den fredløse. Samtidig ble selve henrettelsen overført fra offerets slektninger til en lokal tjenestemann – bøddelen.

Kjus er kulturhistoriker og folklorist – dette aspektet er da også fremtredende, mer enn det rent juridiske eller kriminologiske. Dette er både en styrke og en svakhet. Vi får vite mye om holdningene til dem som styrte, slik de gir seg uttrykk i lovtekster og litteratur, mens de styrtes oppfatninger mer kommer til orde belyst ved overtro og forestillinger. Noe av vanskelighetene forfatteren har hatt, skyldes mangelen på skriftlige kilder.

På et par steder glipper det litt for forfatteren. Han hevder bl.a. at radbrekking ikke har vært benyttet i Norge, til tross for at denne straffemetoden var hjemlet i kongelig forordning og ble brukt i Trondheim så sent som i 1768. I tillegg ser det ut som om han blander sammen radbrekking og «steile og hjul», to ganske forskjellige metoder å ta livet av folk på. Han hevder også at halshugging med sverd var et privilegium for adelen. I Norge har vi vel ingen grunn til å tro det: Tvert imot vet vi at både uteliggere og landstrykere kunne henrettes med sverd – det var forbrytelsens natur som avgjorde det, ikke forbryterens status.

Illustrasjonene er mange og autentiske og utgjør et vesentlig pluss. Dette er likevel en bok for spesielt interesserte.

Torggrim Sørnes
 Akershus universitetssykehus

Om innbilningskraften i medisinen

Lars Ove Andersen
Før placeboeffekten
 Indbildningskraftens virkning i 1800-tallets medisin. 249 s, ill. København: Museum Tusulanums Forlag, 2011. Pris DKK 250
 ISBN 978-87-635-2590-9

Før placeboeffekten fantes innbilningskraften, eller «the imagination», også som et medisinsk begrep. Fra antikken og frem til tidlig moderne tid ble forholdet mellom kropp og sinn oppfattet som en dynamisk vekselvirkning, og innbilningskraften kunne være en terapeutisk ressurs så vel som en trussel mot helsen. Et slående eksempel er de seiglivede historiene om kvinner som fødte et farget barn etter å ha sett en farget mann, eller et barn med klumpfot etter å ha sett en klumpfot. Det er vanlig å si at denne intime forbindelsen mellom kropp og sinn ble svekket på 1800-tallet med fremveksten av en «moderne» medisin.

I *Før placeboeffekten* undersøker forfatteren denne innbilningskraftens virkning nettopp i 1800-tallets medisin. Det gjør han ved å studere fire avgrensede medisinske debatter. Teksten handler om innbilningskraftens stadig trangere kår i 1800-tallets medisin og om oppkomsten av kontrollerte forsøk. Et hovedargument er at innbilningskraften slett ikke var så fraværende i 1800-tallets medisin som man skulle tro, men at betydningen av begrepet var i sterk endring. Spørsmålet om virkningen av morens innbilningskraft på fosteret fortsatte å tiltrekke seg medisinsk oppmerksomhet gjennom 1800-tallet. Men det var særlig ved en serie uortodokse behandlingsformer innenfor medisinen at innbilningskraften ble diskutert.

I et kapittel om morens innbilningskraft trekker forfatteren linjer bakover til 1700-tallet. Deretter presenterer han tre kapitler om uortodokse medisinske behandlingsformer fra det tidlige 1800-tallet og kontroversen rundt dem: Franz Anton Mesmers animalske magnetisme, den amerikanske legen Elisha Perkins såkalte «Perkins' tractors» (et behandlingsapparat som skulle utnytte elektrisitet i kroppen terapeutisk) og endelig homøopati. Gjennom disse kontroversene viser Andersen hvordan innbilningskraften var til stede i 1800-tallets medisin, om enn i avtakende grad. Men han viser også, og det er kanskje mer interessant, at disse kontroversene utgjør den konteksten der det kontrollerte forsøket gjorde sitt inntog i medisinen.

Innbilningskraften ble i tiltakende grad tematisert i anklager om medisinsk sjarlataneri, og det kontrollerte forsøket ble tatt i bruk for å avsløre bløffmakere. En viktig del av disse kontrollforsøkene var å gi forsøkspersonene medisin uten antatt virkning, for eksempel rent vann. Dermed ble disse forsøkene og disse kontroversene innenfor en medisin som ennå strevde med sin vitenskapselighet, de første undersøkelser av placeboeffekten, lenge før ordet var oppfunnet.

Boken er en utvidet versjon av forfatterens avhandling til doktorgraden ved Det sundhedsvidenskabelige fakultet, Universitetet i København, og fremstår som et solidt og fascinerende idéhistorisk arbeid. Forfatteren har bakgrunn fra folkloristikk. Boken er utstyrt med et solid noteapparat, og forfatteren gjør bruk av et rikt tilfang av sekundærlitteratur på emnet. Sitt viktigste kildemateriale har forfatteren funnet i engelske medisinske tidsskrifter fra 1800-tallet.

Svein Atle Skålevåg
 Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap
 Universitetet i Bergen